

DIDACHĖ

Dvylikos apaštalų mokslas

Viešpaties mokymas, kurį dvylika apaštalų perdavė pagonių tautoms.

I. Du keliai. Gyvenimo kelias reikalauja Dievo ir artimo meilės

1

¹ Yra du keliai: vienas gyvenimo kelias, o kitas mirties kelias, ir jie abu yra didžiai skirtingi.

² Gyvenimo kelias yra toks: pirma, “Mylėk Dievą, kuris tave sukūrė”; antra, “Mylėk savo artimą kaip save patį¹; nedaryk kitam viso to, ko nenori, kad tau būtų daroma”².

³ Šiuose žodžiuose glūdi tolesnis pamokymas: Laiminkite tuos, kurie jus keikia ir melskitės už savo priešus”; pasninkaukite už tuos, kurie jus persekioja. “Kokia jums (Dievo) malonė, jeigu mylite tuos, kurie jus myli? Argi pagonys to paties nedaro? O jūs mylėkite tuos, kurie jūsų nekenčia”³; ir apskritai, neturėkite priešų.

⁴ Susilaikyk nuo kūniškų ir žemiškų⁴ geismų⁵. “Jei kas tave užgautų per dešinę skruostą, atgręžk jam ir kitą, tai busi tobulas. Jei kas išreikalaus nueiti tūkstantį žingsnių, nueik su juo du tūkstančius. Jei kas atims tavo palaidinę, atiduok jam ir marškinius. Jei kas pasisavins iš tavęs, kas tau priklauso, nereikalauk iš jo”⁶, nes tai ne tavo galioje.

⁵ “Kiekvienam, kuris tave prašo, duok ir nereikalauk gražinti”⁷, nes Tėvas trokšta, kad visiems būtų suteikta jo malonės dovanų. Laimingas, kas duoda, kaip įsakymas liepia: jis be kaltės. Vargas tam, kuris ima! Žinoma, jei ima stokojuantis, jis bus nekaltas; jei ima nestokojuantis – jam reikės duoti apyskaitą: kodėl paėmė ir kuriam tikslui. Įmestas kalėjiman, jis bus tardomas apie savo darbus, ir iš ten neišeis, kol “neatiduos paskutinio skatiko”⁸.

⁶ Tačiau ir apie šį reikalą pasakyta: “Teprakaituoja tavo rankose išmalda, kol sužinosi, kam reikia duoti”⁹.

¹ Plg. Mt 22, 37–39; Mk 12, 30. 31; Sir 7,30.

² Mt 7, 12; Lk 6,31.

³ Mt 5, 44. 46. 47; Lk 6, 28. 32.

⁴ Plg 1. Pt 2,11. Graik. tekste „*sakrkikon*“ – kūno, kaip medžiagos.

⁵ Plg 1. Pt 2,11 Graik. tekste „*samatikon*“ – kūno, kaip organizmo.

⁶ Mt 5, 39–41; Lk 6, 29. 30.

⁷ Lk 6,30.

⁸ Mt 5, 26.

⁹ Šio posakio šaltinis nežinomas.

II. Pareigos Dievui ir artimui

2

¹ Antrasis mokymo įsakymas toks: “Nežudyk, nesvetimauk, neišniekink vaikų, neištvirkauk, nevok, neužsiiminėk burtais, nemaišyk nuodų, nežudyk negimusio vaisiaus nei naujagimio, nepavydėk artimo nuosavybės.”

³ “Neprisiek, neteisingai neliudyk”¹⁰, nekalbėk pikta, neminėk, kas buvo bloga. ⁴ Nebūk klastingas nei dviliežuvis, nes dviliežuvystė yra mirties žabangai. ⁵ Tavo kalba tenebūna melaginga ar tuščia, bet paremta darbais.

⁶ Nebūk godus, nei plėšrus, nei veidmainis, nei piktuolis, nei išpuikėlis. Nekask duobės savo artimui. ⁷ Jokiam žmogui neturėk neapykantos, bet vienus pabark, už kitus pasimelsk, o dar kitus mylėk labiau už savo gyvybę.

III. Įvairūs įspėjimai, raginimas būti nuolankiems

3

¹ Mano vaikeli, bėk nuo visokio pikto ir panašių dalykų.

² Nepasiduok rūstybei, nes rūstybė veda į žmogžudystę. Nebūk pikčiurna nei vaidininkas, nei karštuolis, nes iš šitų blogybių gimsta žudynės. ³ Mano vaike, nebūk geidulingas, nes geiduliai skatina ištvirkauti. Saugokis nešvankių kalbų ir begėdiškų žvilgsnių, nes visa tai veda į svetimavimą. ⁴ Mano vaike, neburk iš paukščių skrydžio¹¹, nes tai veda stabmeldystėn. Neužsiimk kerais, būrimais iš žvaigždžių, žavėjimais ir nenorėk nė matyti šių dalykų, nes iš viso to kyla stabmeldystė.

⁵ Mano vaikeli, nebūk melagis, nes melavimas skatina vogti. Nebūk godus pinigų nei garbėtroška, nes iš viso to atsiranda vagystės. ⁶ Mano vaike, nebūk niurgzlus, nes tai veda piktžodžiaviman. Nebūk įžūlus nei piktanoris, nes iš viso to gimsta bedieviškos šnekos.

⁷ Stenkis būti malonus, nes “romieji paveldės žemę”¹². ⁸ Būk kantrus, gailestingas, nuoširdus, romus, geras ir “visuomet drebėk dėl žodžių”, kuriuos esi girdėjęs¹³.

⁹ Nesididžiuk ir neįsileisk savo sielon pasipūtimo. Tegu tavo siela nebendrauja su išpuikėliais, bet vien tik su teisuoliais bei nuolankiaisiais.

¹⁰ Kai tave ištiks sunkenybės priimk jas tarsi gera, žinodamas, kad niekas neįvyksta be Dievo valios.

¹⁰ Plg. Kunigų 19, 12; Mt 5, 33 ir Išėjimo 20, 16.

¹¹ Senovėje būdavo buriama iš paukščių skridimo būdo.

¹² Mt 5, 5.

¹³ Izaijo 66, 2.

IV. Davimo palaima. Tarnų ir šeimininkų pareigos. Veidmainystė

4

¹ Mano vaikeliai, dieną ir naktį atsimink tą, kuris tau skelbia Dievo žodį. Gerbk jį kaip Viešpatį, nes kame skelbiama Viešpaties valia, ten ir jis pats yra. ² Kasdien ieškok šventųjų veido, kad atsigaivintum¹⁴ jų žodžiais. ³ Nepalaikyk susiskaldymo, stenkis sutaikinti besivaidijančius. Spręsk teisingai, nepaisyk asmenų, kai teks mokyti suklydusius. ⁴ Neabejok, įvyks, ar ne¹⁵.

⁵ Nebūk kaip tas, kuris tiesia ranką imti, bet ją slepia, kai reikia duoti. ⁶ Ir jei turi ką nors savo rankose, atiduok nuodėmėms išpirkti. ⁷ Nedvejok, ar duoti, ir duodamas nemurmėk, nes patirsi koks dosnus tas, kuris tau atlygins. ⁸ Nenusigręžk nuo stokojančio, bet viskuo dalykis su savo broliu ir nesakyk, kad tai tavo; jeigu jūs dalijatės nemirtingais dalykais, tai dar labiau dalykitės laikiniais.

⁹ Neatitrauk savo rankos nuo sūnaus ar dukters, bet nuo jaunystės mokyk juos bijotis Dievo.

¹⁰ Kai esi supykęs, nedavinėk įsakymų savo tarnui ar tarnaitai, kurie turi vilties tame pačiame Dieve, kad jie nenustotu bijotis Dievo, kuris visiems viešpatauja. Juk jis atėjo ne tam, kad paisytų asmenų, bet šaukti tų, kuriuos jam Dvasia parengė. ¹¹ O jūs, tarnai, būkite pasidavę šeimininkams, kaip Dievo atvaizdui, kupini drovumo ir baimės.

¹² Nepakęšk jokios veidmainystės ir visko, kas nepatinka Viešpačiui.

¹³ Neapleisk Viešpaties įsakymų, „saugok ką esi perėmęs, nieko nepridurdamas ir neatimdamas“¹⁶. ¹⁴ Bažnyčioje¹⁷ išpažink savo kaltes ir neik melstis su negryna sąžine. Šit koks yra gyvenimo kelias!

V. Mirties kelias. Jo žymės

5

¹ Mirties kelias yra toks. Pirmiausia jis blogas ir pilnas prakeikimų: „žudynių, svetimavimų, gaidulių, ištvirkimo, vagysčių, stabmeldysčių, būrimo, nuodų maišymo, plėšikavimų, melagingų liudijimų, veidmainysčių, melagingumo, klastos, išdidumo, blogumo, įžūlumo, godulystės, bjaurių kalbų, pavydo, akiplėšiškumo, puikybės, tuštybės“¹⁸.

² Žmonės, kurie persekioja geruosius, nekenčia tiesos, myli melagystę, nežino atlyginimo už teisumą, neieško gėrio ir teisingo sprendimo, rūpinasi ne tuo, kas gera, bet kas pikta; žmonės, kuriems svetimas romumas ir kantrybė, „mylintys tuštybę, ieškantys užmokesčio“¹⁹, nesigailintys

¹⁴ Kitas variantas: „kad rastum ramybę jų žodžių dėka.“

¹⁵ Neaiškus sakiny. Anot Const. Apost. VII, 11, priduriama: „ko jūs prašėte savo maldoje“.

¹⁶ Plg. Įsakymo 4, 2; 12, 32.

¹⁷ Čia bažnyčia suprantama bendruomenės prasme.

¹⁸ Plg. Mt 15, 19; Rom 1, 29–30; Gal 5, 19–21; Kol 3, 5–8.

¹⁹ Plg. Psalmių 4, 3; Izaijo 1, 23.

vargdienių, nesirūpinantys prispaustaisiais, nepažįstantys savo Sutvėrėjo, “žudantys savo kūdikius”²⁰; kurie naikina Dievo sutvėrimus, nusigręžia nuo stokojančių, skriaudžia prislėgtuosius, turtuolių užtarėjai, neteisingi vargšų teisėjai, baisūs nusikaltėliai, - štai, vaikeliai, žmonės, kurių turite vengte vengti!

VI. Palaimintas, kas moka nešti Viešpaties jungą

6

¹ Žiūrėk, kad tavęs kas nors nesuklaidintų, nukreipdamas nuo šio mokymo kelio, skelbdamas Dievui priešingą mokslą. ² Jeigu tu įstengi panešti visą Viešpaties jungą, būsi tobulas. O jeigu neįstengi, daryk, kiek gali. ³ O dėl maisto vykdyk, kiek sugebi. Labiausiai saugokis stabams paaukotos mėsos, antraip būtų negyvų stabų garbinimas.

VII. Nurodymas, kaip teikti Krikštą

7

¹ Apie Krikštą. Štai kaip krikštykite: visa tai sukalbėkite²¹ ir “krikštykite vardan Tėvo, ir Sūnaus, ir Šventosios Dvasios”, tekančiame vandenyje²². ² O jeigu tu neturėtum gyvo vandens, krikštyk kitokiu vandeniu. Jei negalėtum krikštyti šaltame vandenyje, krikštyk šiltame. ³ Jei neturėtum nei vieno, nei antro – užpilk tris kartus vandens ant galvos, “vardan Tėvo, ir Sūnaus, ir Šventosios Dvasios”²³. ⁴ Prieš Krikštą privalo pasninkauti krikštytojas ir krikštijamasis, o kiti – kas gali; įsakyk krikštijamajam pasninkauti prieš tai vieną kitą dieną.

VIII. Pamokymas apie pasninką ir maldą

8

¹ “Pasninkaudami nebūkite veidmainių bendrininkai”²⁴. Jie pasninkauja antrą ir penktą dieną po šabo²⁵, o jūs pasninkaukite ketvirtą ir šeštą dieną. ² Taip pat nesimelskite kaip veidmainiai, bet kaip Viešpats įsakė savo Evangelijoje; štai taip melskitės: “Tėve mūsų, kuris esi danguje, teesie šventas tavo vardas, teateinie tavo karalystė, teesie tavo valia kaip danguje, taip ir žemėje. Kasdienės duonos duok mums šiandien ir atleisk mums mūsų kaltę, kaip ir mes

²⁰ Išminties 12, 6. Kalbama apie abortus.

²¹ T. y. kas surašyta aukščiau pateiktuose skyreliuose ar kas čia nurodoma.

²² Plg. Jn 4, 10. 11. Tuo tarpu, anot Tertulijono, nesą skirtumo tarp tekančio ir stovinčio vandens.

²³ Mt 28, 19.

²⁴ Plg. Mt 6, 16. Žodžiai tiesiog taikomi fariziejams.

²⁵ T. y. Pirmadienį ir ketvirtadienį. Didachė reikalauja pasninkauti trečiadienį ir penktadienį.

atleidžiame savo kaltininkams. Ir neveski mūsų į pagundą, bet gelbėk mus nuo pikto”, nes tau galybė ir šlovė per amžius²⁶. ³ Melskitės tris kartus per dieną²⁷.

IX. Pamokymas apie eucharistines iškilmes

9

¹ Apie Eucharistiją. Taip dėkokite²⁸. ² Pirmiausia už Taurę: “Dėkojame tau, mūsų Tėve, už šventąjį tavo tarno Dovydo vynmedį, kurį mums paskelbei per savo tarną Jėzų. Tau šlovė per amžius!”

³ Už Laužomą Duoną: „Dėkojame tau, mūsų Tėve, už gyvenimą ir pažinimą, kuriuos apreiškei mums per savo tarną Jėzų. Tau šlovė per amžius! ⁴ Kaip ši laužoma duona buvo išsklaidyta kalnuose²⁹ ir vėliau surinkta tapo vienetu, taip ir tu surink savo Bažnyčią nuo žemės pakraščių į savo karalystę, nes tavo yra šlovė ir galybė per Jėzų Kristų amžiais!“ ⁵ Ir niekas tenevalgo ir tenegeria iš jūsų Eucharistijos, tik tie, kurie pakrikštyti Viešpaties vardu. Nes ir Viešpats yra pasakęs: „Neduokite šventenybių šunims!“³⁰.

X. Padėkos malda eucharistinėse apeigose

10

¹ Pasisotinę taip dėkokite:

² „Mes dėkojame Tau, Tėve šventasis, už Tavo šventąjį vardą,
kuriam Tu parengi būstą mūsų širdyse.

Dėkojame už pažinimą, tikėjimą ir nemirtingumą,

apreikštus mums per Tavo Tarną Jėzų.

Garbė Tau per amžius!

³ Tu, visagali Valdove, visa sutvėrei dėl savo vardo;
davei žmonių džiaugsmui valgį ir gėrimą, kad tau dėkotų;
mums padovanojai dvasinį peną ir gėrimą,
ir amžinąjį gyvenimą per savo Tarną.

²⁶ Mt 6, 9–13; baigiamoji formulė – labai senas liturginis priedas.

²⁷ ST nurodoma, kad Danielius melsdavosi tris kartus. Dan 6, 10. Panašiai reikalauja ir Klemensas Aleksandrietis, miręs ca 211 m.

²⁸ Čia pateikiamos seniausios Mišių maldos. Pastebėtina, kad Eucharistija (nuo gr. „eucharistie“ – „dėkojimas“) čia reiškia ne paprastą padėką, bet eucharistinę auką, t.y. Mišias.

²⁹ Kalbama apie javus, iš kurių gaminama duona Mišioms.

³⁰ Plg. Mt 7, 6.

4 Ir labiausiai dėkojame Tau, nes esi galingas.

Tai šlovė per amžius!

5 Prisimink, Viešpatie, savo Bažnyčią, gink ją nuo visokio pikto, išstobulink ją savo meile ir surink ją nuo keturių vėjų, pašvęsk ją savo karalystėje, kurią esi parengęs, nes Tavo yra galybė ir šlovė per amžius!

6 Teateina malonė ir tepraeina šis pasaulis!

Osana Dovydo Dievui!

Kas šventas, teateinie, o kas toks nėra, tegul atsiverčia.

Maran atha! Amen“ ³¹

*7 Pranašams leiskite dėkoti, kiek tik jie norės*³².

XI. Svetingumas mokytojams ir pranašams

11

¹ Kas apsilankys pas jus ir mokys visų aukščiau išdėstytų dalykų, priimkite tokį žmogų. ² Bet jei mokytojas, nukrypęs nuo tiesos, dėstytų kitokį mokslą, norėdamas griauti³³, jo neklausykite. Kas ugdo teisumą ir Viešpaties pažinimą, priimkite tokį žmogų kaip Viešpatį.

³ Su apaštalais ir pranašais elkitės kaip nurodo Evangelija. ⁴ Kiekvienas pas jus apsilankęs apaštalas tebūna priimtas kaip Viešpats. ⁵ Tačiau jis neturi pasilikti ilgiau kaip vieną dieną, prireikus – dvi dienas. Bet jei pasilikti tris dienas, tai jis – netikras pranašas³⁴. ⁶ Iškeliaudamas apaštalas neturi nieko imti, išskyrus duonos iki kito pastovio. Jeigu reikalauja pinigų, tai jis – netikras pranašas.

⁷ Ir nė vieno pranašo, kalbančio dvasios pagavime, nebandykite ir neteiskite, nes visos nuodėmės bus atleistos, bet ši nuodėmė nebus atleista³⁵. ⁸ Bet ne kiekvienas, kalbantis dvasios pagavime, yra pranašas, bet tik tas, kuris turi Viešpaties elgesį. Iš elgesio galima atskirti melagingą pranašą nuo tikro. ⁹ Nė vienas pranašas, dvasios pagavime liepiantis paruošti stalą, nevalgo iš jo, nebent jis – netikras pranašas. ¹⁰ Ir kiekvienas skelbiantis tiesą, bet jos nevykdąs, yra melagingas pranašas. ¹¹ Ir kiekvienas išmėgintas, tikras pranašas, veikiantis žemiškoje Bažnyčios paslapyje, bet nemokinantis kitų daryti, ką jis daro, neturi būti jūsų teisiamas. Jį teis Dievas, nes taip darydavo ir senieji pranašai³⁶.

³¹ 1 Kor 16, 22; plg. Apr 20, 20. Aramėjų kalbos žodžiai, kurie reiškia: „Viešpatie ateik!“

³² Didachės laikais (I a. Pabaiga) Bažnyčioje gyvai reikėsi ypatingos malonės apdovanoti asmenys – keliaujantys pranašai ir mokytojai. Jiems buvo teikiama ypatinga pagarba ir privilegijos. Jei tad galėjo dėkoti savo nuožiūra, praleidę anksčiau nurodytas maldas.

³³ T.y. griauti tai, kas išdėstyta Didachėje.

³⁴ Iš pagarbos apaštalų titului čia sąmoningai vengiama jį minėti neigiama prasme; sakoma – „melagingus pranašus“.

³⁵ Plg. Mt 12, 31.

³⁶ Labai neaiški vieta. Spėjama, kad autorius turi mintyse ST pranašus, kurie Dievo valia kartais elgdavosi nesuprantamai, pvz., Ozėjas. Jų elgesys, netgi nesuderinamas su įprastinėmis normomis, turėdavo specialius tikrus, pvz., atgrasinti tautą nuo tam tikrų nusikaltimų.

¹² Kas pasakytų dvasios pagavime: „Duok man pinigų“, ar ko kito, neklausykite. Bet jei prašytų ko nors stokojantiems – niekas jo teneteisia.

XII. Svetingumas tikintiesiems

12

¹ Kiekvienas, „kuris ateina Viešpaties vardu“³⁷, tebūna priimtas; vėliau jį išbandykite ir pažinkite: reikia žinoti ir kas kairėje, ir kas dešinėje. ² Jeigu svečias tėra praeivis, padėkite jam, kiek įstengiate. Tačiau jis neturi pasilikti ilgiau dvi tris dienas, pagal reikalą. ³ O jei ateivis norėtų pas jus pasilikti gyventi ir jis yra amatininkas, tegul triūsia ir maitinasi.

⁴ O jei jokio amato nemoka, pasirūpinkite juo kaip mokate, žiūrėdami, kad tarp jūsų neatsirastų krikščionio bedarbio. ⁵ O jeigu jis nenori taip elgtis, vadinasi jis krikščionis pasipelnymo sumetimais; saugokitės tokių žmonių.

XIII. Tikrųjų pranašų pareigos

13

¹ Kiekvienas tikras pranašas, norįs pas jus apsigyventi, vertas savo duonos. ² Taip pat ir tikras mokytojas. Ir jis, kaip darbininkas, yra vertas savo peno. ³ Tad tu privalai visų pirmienų – iš vyno spaustuvo ir kūlimo, galvijų ir avių – paimti ir atiduoti pirmienų dalį pranašams, nes jie yra jūsų aukštieji kunigai. ⁴ O jeigu neturite pranašų – atiduokite vargšams. ⁵ Jei kepi duoną, paėmęs pirmieną, atiduok, kaip įsakyta. ⁶ Taip pat atidaręs vyno ar alyvos ąsotį, ėmęs atiduok pirmienas pranašams. ⁷ Iš pinigų, drabužių ir kitokių daiktų paimk pirmienas ir duok, kaip įstatymas sako³⁸.

XIV. Viešpaties dienos šventimas

14

¹ Viešpaties dieną³⁹, susirinkę laužyti duonos, dėkokite, bet prieš tai išpažinkite savo kaltes, kad jūsų atnaša būtų tyra. ² Kas yra susivaidijęs su savo draugu, negali prisidėti prie jūsų susirinkimo, kol susitaikins, kad nebūtų suteršta jūsų auka. ³ Mat Viešpats yra pasakytas: „Kiekvienoje vietoje ir kiekvienu metu atnašaujate man tyrą auką, nes aš esu didis karalius,– sako Viešpats,– ir mano vardas nuostabus tautose“⁴⁰.

XV. Vyskupų ir diakonų rinkimai.

³⁷ Mt 21, 9.

³⁸ Apie pirmienų dalį, skiriamą žydų kunigams, kalbama Išėjimo 22, 29 ir Pakartoto Įsakymo 18, 3–4.

³⁹ Krikščionys, skirtingai nuo žydų, minėdami Viešpaties prisikėlimą, pavadino sekmadienį „kiriakė“ – Viešpaties diena.

⁴⁰ Malachijo 1, 11. 14.

Broliški įspėjimai

15

¹ Rinkite sau vyskopus ir diakonus, vertus Viešpaties, romaus būdo, negodžius pinigų, mylinčius tiesą, išbandytus vyrus, nes jie jums patarnauja, atlikdami pranašų ir mokytojų tarnystę. ² Todėl nepaniekinkite jų, nes jie verti pagarbos kartu su pranašais ir mokytojais.

³ Barkite vieni kitus, tačiau be pykčio, taikingai, kaip Evangelija moko. Su nusikaltusiu savo artimu nekalbėkite, ir tegul jis nieko iš jūsų neišgirsta, kol atsivers. ⁴ Savo maldas, išmaldas ir visus reikalus taip atlikinėkite, kaip liepia mūsų Viešpaties Evangelija.

XVI. Būkite ištvermingi iki galo

16

¹ Būkite dėl savo gyvenimo: „jūsų žiburiai teneužgęsta ir jūsų strėnos tenebūna atjuostos; jūs būkite pasirengę, nes nežinote valandos, kada jūsų Viešpats ateis⁴¹. ² Dažnai rinkitės draugės, ieškodami, kas naudinga jūsų sieloms, nes jums nepadės visas jūsų tikėjimo laikas, jei nebūssite tobuli paskutinę valandą.

³ Nes paskutinėmis dienomis pagausės melagingų pranašų bei tvirkintojų ir avys taps vilkais, o meilė pavirs neapykanta. ⁴ Nedorybei augant, žmonės ims vieni kitų nekęsti, persekioti bei išdavinėti. Tuomet apsireikš pasaulio suvedžiotojas, tarsi Dievo Sūnus, ir jis rodys nuostabius ženklus bei stebuklus. Žemė bus atiduota į jo rankas, ir jis darys tokių nusikaltimų, kokių nebūta nuo amžių.

⁵ Tuomet žmonija pateks į bandymo ugnį, „Daugelis pasipiktins ir pražus, o tie, kurie ištvers, bus išgelbėti“⁴² nuo prakeikimo. ⁶ Ir tuomet pasirodys tiesos ženklai. Pirmasis ženklas: prasivers dangus; po to – trimito garso ženklas ir trečias ženklas – mirusiųjų prisikėlimas, ⁷ tačiau ne visų, bet kaip pasakys: „ateis Viešpats r su juo visi šventieji“⁴³. ⁸ Tuomet pasaulis išvys Viešpatį, ateinantį dangaus debesyse⁴⁴.

Iš graikų kalbos vertė ir paaiškino
Kun. Česlovas KAVALIAUSKAS
(Molėtų Joniškis)

⁴¹ Plg. Mt 24, 42. 44; 25, 13; Lk 12, 35.

⁴² Plg. Mt 24, 10.

⁴³ Plg. Zacharijo 14, 5.

⁴⁴ Plg. Mt 24, 30; 26, 64.